

УДК 351.858

Яременко Наталя Володимирівна,

кандидат філологічних наук, доцент,
ДВНЗ “Криворізький державний педагогічний університет”, 50086, м. Кривий Ріг, проспект Гагаріна, б. 54, тел.: (067) 564 30 08, e-mail: yartala28@gmail.com

ORCID: 0000-0003-2834-0894

Яременко Наталья Владимировна,

кандидат филологических наук, доцент,
ГВУЗ “Криворожский государственный педагогический университет”, 50086, г. Кривой Рог, проспект Гагарина, б. 54, тел.: (067) 564 30 08, e-mail: yartala28@gmail.com

ORCID: 0000-0003-2834-0894

Yarmenko Natalia Vladimirovna,

PhD of philological sciences, SHEE “Kryvyi Rih Pedagogical Institute”, 50086, Krivoy Rog, Prospect Gagarina, b. 54, tel.: (067) 564 30 08, e-mail: yartala28@gmail.com

ORCID: 0000-0003-2834-0894

Коломієць Наталя Євгенівна,

кандидат філологічних наук, доцент,
ДВНЗ “Криворізький державний педагогічний університет”, 50086, м. Кривий Ріг, проспект Гагаріна, б. 54, тел.: (067) 564 30 08, e-mail: yartala28@gmail.com

ORCID: 0000-0001-5455-2538

Коломиец Наталья Евгеньевна,

кандидат филологических наук, доцент,
ГВУЗ “Криворожский государственный педагогический университет”, 50086, г. Кривой Рог, проспект Гагарина, б. 54, тел.: (067) 564 30 08, e-mail: yartala28@gmail.com

ORCID: 0000-0001-5455-2538

Kolomiets Natalia Yevgenievna,

PhD of philological sciences, SHEE “Kryvyi Rih Pedagogical Institute” 50086, Krivoy Rog, Prospect Gagarina, b. 54, tel.: (067) 564 30 08, e-mail: yartala28@gmail.com

ORCID: 0000-0001-5455-2538

АРХЕТИП “БОЖЕСТВЕННА ДИТИНА” ЯК МАТРИЦЯ ПОДОЛАННЯ КРИЗИ СОЦІОГУМАНІТАРНОГО ПРОСТОРУ

Анотація. У статті зроблено спробу на матеріалі творчості письменників-шістдесятників та досвіду учасників проекту “Психологічна підтримка дітей з родин тимчасово переміщених осіб” Канадської неурядової організації Stabilization Support Services та Спільки жінок України за фінансової підтримки Посольства Великої Британії у м. Маріуполь з’ясувати особливості репрезентації архетипу “божественна дитина” як матриці подолання кризи соціогуманітарного простору.

Оскільки у суспільній думці особливого значення набувають ті константи національного буття, які впливають на відновлення гармонійного існування, архетип “божественна дитина” розглядається як такий, що впливає на зміцнення людства, є об’єднуючою ланкою між минулим та майбутнім, адже будь-який досвід дитинства не минає безслідно.

Вивчення прозового доробку шістдесятників у аспекті архетипової критики дало змогу визначити міфопоетичний первінь їх творчості, що закорінений у першообрази колективного несвідомого. Індивідуально-авторські особливості художньої трансформації архетипів обумовлені низкою соціальних, національних та культурологічних чинників. У творах шістдесятників властивостями архетипу “божественна дитина” наділені персонажі, які належать до покоління дітей війни. В умовах кризового суспільства, що характеризується зденаціоналізуванням, матеріальним зубожінням та духовним занепадом, вони є носіями високих моральних якостей.

Крім того, теза про те, що архетип “божественна дитина” — це невичерпне джерело творчої синтезуючої енергії, здатної відродити кожну людину окремо і деформований катаклізмами соціум у цілому, знайшла своє підтвердження у процесі роботи учасників проекту, які з 15 січня по 31 жовтня 2016 р. працювали з ТПО у Маріуполі. Фахівцями переконливо доведено, що оскільки дитяча психіка надзвичайно пластична, дитина спроможна трансформувати енергію страху й агресії у творче русло, відновлювати ресурси, переглядати систему життєвих цінностей, набувати здатності радіти кожній часточці світобудови.

Ключові слова: архетип, Пуер, “божественна дитина” модель, шістдесятники, література.

АРХЕТИП “БОЖЕСТВЕННЫЙ РЕБЕНОК” КАК МАТРИЦА ПРЕОДОЛЕНИЯ КРИЗИСА СОЦИОГУМАНИТАРНОГО ПРОСТРАНСТВА

Аннотация. В статье предпринята попытка на материале творчества писателей-шестидесятников и опыта участников проекта “Психологическая поддержка детей из семей временно переселенных личностей” Канадской не-

правительственной организации Stabilization Support Services и Союза женщин Украины при финансовой поддержке Посольства Великой Британии в г. Мариуполь выяснить особенности репрезентации архетипа “божественный ребенок” как матрицы преодоления кризиса социогуманитарного пространства.

Поскольку в общественном мнении особое значение приобретают те константы национального бытия, которые влияют на восстановление гармоничного существования, архетип “божественный ребенок” рассматривается как такой, что влияет на исцеление человечества, является объединяющим звеном между прошлым и будущим, ведь любой опыт детства не проходит бесследно.

Изучение прозаического наследия шестидесятников в аспекте архетипной критики дало возможность определить мифопоэтические начала их творчества, укорененные в первообразах коллективного бессознательного. Индивидуально-авторские особенности художественной трансформации архетипов обусловлены рядом социальных, национальных и культурологических факторов. В произведениях шестидесятников свойствами архетипа “божественный ребенок” наделены персонажи, принадлежащие к поколению детей войны. В условиях кризисного общества, которое характеризуется утратой национальных ориентиров, материальным обнищанием и духовным упадком, они являются носителями высоких моральных качеств.

Кроме того, тезис о том, что архетип “божественный ребенок” — это неисчерпаемый источник синтезирующей творческой энергии, способной возродить каждого человека в отдельности и деформированный катаклизмами социум в целом, нашел свое подтверждение в процессе работы участников проекта, которые с 15 января по 31 октября 2016 г. работали с ВПЛ в Мариуполе. Специалистами убедительно доказано, что поскольку детская психика чрезвычайно пластична, ребенок способен трансформировать энергию страха и агрессии в творческое русло, восстанавливать ресурсы, просматривать систему жизненных ценностей, приобретать способности радоваться каждой частичке мироздания.

Ключевые слова: архетип, Пуэр, “божественный ребенок” модель, шестидесятники, литература.

THE “DIVINE CHILD” ARCHETYPE AS THE MATRIX OF OVERCOMING THE CRISIS OF THE SOCIO-HUMANITARIAN SPACE

Abstract. In the article were made an attempt on materials of the writers of the sixties and the experience of the participants of the project “Psychological support for children from families of displaced persons” Canadian non-governmental organization Stabilization Support Services and the Union of women of Ukraine with the financial support of the British Embassy in the city of Mariupol to find out the particular representation of the archetype of the “divine child” as the matrix to overcome the crisis of the socio-humanitarian space.

Because in the public opinion, of particular importance are those constants of national life that affect the restoration of harmonious existence, the archetype of the “divine child” is regarded as such that affects the healing of humanity, is the unifying link between the past and the future, because any experience of childhood is not lost.

A study of the prose heritage of the sixties in the aspect of archetypes critics have allowed to define myth-poetical start of their creativity, rooted in prototype of the collective unconscious. Individual author features the artistic transformation of archetypes due to several social, national and cultural factors. In the works of the sixties the properties of the archetype of the divine child is endowed with characters belonging to a generation of children of war. In the conditions of crisis of society, which is characterized by denationalization, material poverty and spiritual decline, they are the bearers of high moral character.

In addition, the idea that the archetype of the “divine child” is an inexhaustible source synthesizing creative energy that can revive each person individually and deformed disasters the society as a whole, found its confirmation in the process of the project participants that are from 15 January to 31 October 2016, worked with MSW in the city of Mariupol. Experts proven conclusively that since the child's psyche is very plastic, the child is able to transform the energy of fear and aggression in creative direction, to restore the resources to view the system of values, to acquire the ability to enjoy every bit of the universe.

Keywords: archetype, Puer, divine child model of the sixties, literature.

Постановка проблеми. На сучасному етапі надзвичайної актуальності набуває осмислення міфологеми дитинства, основним репрезентантом якої є архетип “божественна дитина”. У свідомості людства в періоди соціальних, духовних та культурних потрясінь саме цей феномен набував значимості в аспекті розуміння проблем сьогодення та проектування майбутнього. У світлі кризових явищ сучасного суспільства відбувається трансформація системи цінностей, увиразнюються культурологічна, філософська, педагогічна, соціальна, психологічна складові цього архетипу як ментально-культурної категорії.

Нині у суспільній думці особливого значення набувають ті констан-

ти національного буття, які впливають на відновлення гармонійного існування. Архетипу божественної дитини тут належить одне з перших місць як такому, що впливає на зміцнення людства, є об'єднуючою ланкою між минулим та майбутнім, адже будь-який досвід дитинства не минає безслідно. Ідеальним у цьому ракурсі є такий спосіб життя, коли дитина почувається у безпеці, є захищеною перед обличчям зла та жорстокості. У роботі ми спираємося на спостереження, зроблені письменниками покоління, яке маркується поняттям “діти війни”, та досвід учасників проекту “Психологічна підтримка дітей з родин ТПО” Канадської неурядової організації Stabilization Support

Services та Спілки жінок України за фінансової підтримки Посольства Великої Британії у м. Маріуполь Донецької області.

Архетип божественної дитини в різні періоди розвитку національної культури знаходив і своє художнє осмислення. Як стверджує Н. Вірич, в українській літературі 60-ті роки минулого століття “ознаменувалися пробудженням національної самосвідомості й дали цілу плеяду письменників, які звернулися до образу дитини як до джерела природності, як до царини, яка зберегла нестлумлену, несфальшовану народну душу й народний характер. У такі періоди індивідуального й суспільного розвитку, коли організм (хоч людський, а хоч і національний) стає на шлях пошуку своєї Самості, архетип дитини спливає із глибин несвідомого як носій духовного зцілення, провісник нових ідей, як заклик повернення до природності, до правди” [5, с. 39]. Творчість митців-шістдесятників закорінена у глибинні пласти людського світовідчуття, актуалізує невлесимий досвід сакрального.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На сучасному етапі розвитку наукової думки архетип “божественної дитини” як матриця подолання кризи соціогуманітарного простору перебуває на межі різних досліджень антропологічного та гуманітарного спрямувань. Як предмет філософської рефлексії, цей архетип постає у працях А. Большакової [3], Л. Морської [12], С. Колесника [7] та ін. Можливості глибинного пізнання архетипної символіки розкрито у працях психоаналітичного спрямування (Л. Левчук [10], В. Татаренко

[14], Т. Яценко [16] та ін.). Специфіку функціонування в художній літературі архетипних форм досліджували Т. Бовсунівська [2], С. Коршунова [8], Л. Кужільна [9], О. Москаленко [13] та ін. Проте синтетичних праць, що були б спеціально присвячені вивченню архетипу “божественної дитини” в аспекті подолання потрясінь духовного та соціального життя, ще немає.

Мета статті полягає у з’ясуванні особливостей репрезентації архетипу “божественної дитини” на матеріалі творчості письменників-шістдесятників та простежити контамінації цього архетипного образу в українській реальності XXI ст.

Виклад основного матеріалу. Міфопоетичний первінь художнього доробку шістдесятників можна простежити, застосувавши методологію архетипової критики. До широкого вжитку архетип “божественної дитини” залучив К. Юнг, розглянувши його у міфологічному та психологічному аспектах. На його думку, “мотив дитини репрезентує підсвідомий аспект дитинства колективної душі” [18, с. 357].

У цьому ракурсі особливо цікавою видається творчість митців-шістдесятників, у художньому доробку яких виразно виокремлюється міфологічна основа. Н. Лівіцька визначила ті чинники, які обумовили репрезентацію першообразів у художньому доробку письменників другої половини ХХ ст.: “Очевидно, головною причиною звернення М. Вінграновського-шістдесятника, як і В. Близнеця, Є. Гуцала та Гр. Тютюнника, до образу дитини слід вважати розуміння її як суб’єкта форму-

вання потужної системи глибинних морально-етичних цінностей, чинника відродження національної духовності. Такий вибір не випадковий, а зумовлений історичним “прообразом” (архетипом) дитини. Цінність, на думку видатного неокантіанця В. Віндельбанда, — це не реальність, це ідеал, носієм якого є трансцендентальна свідомість. Феноменологи (Гуссерль, Гайдеггер, Мерло-Понті) називали такий тип свідомості “чистим”, абстрагованим від людини і від суспільного середовища. За таких обставин, ідеальним носієм цінностей, що формуються у трансцендентальній свідомості вважаємо дитину з її чистим, невдаваним, незаангажованим соціумом світосприйняттям” [11, с. 190].

Проза шістдесятників, узагальнивши вочевидь життєвий досвід авторів, репрезентує цілу галерею образів-персонажів, які цілком вписуються в художній концепт “діти війни”. Їх, розгорнувши, можна сприймати у багатьох вимірах, зокрема проектувати на сучасну дійсність. Ствердження ключової ролі образу дитинства у формуванні концепції характеру прози 60-х і пізніших років має, таким чином, декілька важливих підстав. Одна з них — це те, що по-коління шістдесятників об’єднував спільний трагічний досвід — обпалене війною дитинство, який не міг не позначитися на світобаченні.

В основу головної колізії прози повоєнного покоління покладена невідповідність: природна чистота і вразливість дитячого світосприймання протиставляється жорсткому й часто неприродному “дорослому” життю. У повісті М. Вінграновсько-

го “Первінка” постає образ маленької людини, яка мандрує по лабіринтах великого світу. Ця мандрівка поступово перетворюється на подорож “до людей” і до свого потаємного “я”. Орієнтирами у цій подорожі є характерні, промовисті деталі, які апелюють до уяви читача, не допускаючи зайвої описовості. У цьому плані неабияку роль відіграють яскраві сугестивні образи, які допомагають відтворити понівечений війною, однак витончений і прекрасний світ дитини. Звичайні речі, як от “райський”, “золотий” запах парфумів, “ковбасячий запах”, “голос молока” асоціюються в уяві Миколки, головного персонажа твору, з мирним життям, коли все оточуюче перебувало у відносній гармонії і безпеці. Повтор слів “пахнути”, “запах”, “дух” увиразнює емоційно-психологічне сприйняття дитиною навколишнього світу. Завдяки використанню лексичних повторів, авторові вдається акцентувати увагу на тому, що у світі дитячої уяви мрія, міраж часто вимальовується більш чітко, ніж факти реальності. Словесний повтор у поєднанні з іншими художніми засобами (епітетами, метафорами, порівняннями) підкреслює, що незначні, на перший погляд, факти і явища викликають у хлопчика низку асоціацій, дають простір його фантазії.

У картині спілкування хлопчика із садом чується живий колорит, сповнений світла, породженого чутливою й поетичною дитячою душею: “В сіро-блакитних тілах яблунь вже говорила весна, не голосно, але говорила. Яблуні наче прислухались до самих себе, і особливо оця біля хати, волова мордочка, що доспіває тоді, коли

косять жито <...> Сива груша височіла так високо, що й літаки обминали її, щоб не зачепитися і не впасти. На ній була тьма-тьмуца гнізд, часом більше гнізд, ніж груш <...> А персик стоїть худий і нещасний, як обідране голодне циганча” [4, с. 24].

Мікросистема світу природи – символу незалежності, особистості виконує важливі ідейно-естетичні функції у творі. Вона окреслює місце дії та масштаби світосприйняття дитини. Поширений простір у повісті є формою передачі цілісності духовної сфери хлопчика, формою, що увиразнює відчуття гармонії, яку здатна порушити лише війна. Автор яскраво змальовує картини зруйнованої, понівеченої краси, що постають перед персонажем під час нічної подорожі з міста. “Тікаючи німецькі танки так погризли, покоробили, пом’яли, подушили землю, що йти було неможливо <...> Так вони й просувалися вдвох під жерлами танків та гармат, поміж перекинутими машинами, погорілими возами й гарбами. Тихо й порожньо в степу, хоч вий. Червоно світить місяць над горбом, і тиша така тиха, аж холодна” [Там само, с. 11]. Німецькі танки, як атрибут війни, її символ у творі зображуються автором у вигляді живої істоти, здатної лише до руйнування, нищення. Таке враження підсилюється метафоричним рядом “погризли”, “покоробили”, “пом’яли”, “подушили” землю. Епітет “тиша тиха аж холодна” передає психологічний стан хлопчика, його страх, пов’язаний з інстинктом самозбереження, який виявляється на відчуттєвому рівні (холод).

Цій же меті служить вибір ситуації, що обумовлює можливість

самостійних дій, виявів свідомої активності, які б привели до взаємовідносин з людьми. Автор показує передчасне дорослішання героя, зумовлене трагічним впливом війни. Як власну переживає Миколка трагедію родини Коцюбенків, у болісному напруженні чекає приходу листоноші у свій двір: “Миколка зіщулився, наче люто змерз, і вже не дивився на тітку, а дивився десь наче позад себе. Миколка чекав, Миколка вже приготувався, що ось тітка Василина підійде, мовчки постоїть, вийме із сумки похоронну” [Там само, с. 21]. Щоденний стрес, викликаний очікуванням страшної звістки, не породжує в душі дитини збайдужіння, приреченості, а кожен раз викликає живу реакцію: хлопчик приймає рішення віддати осиротілій родині найцінніше, що в нього є: “Діду, несить Коцюбенкам молоко” [Там само].

У повістях М. Вінграновського світ дитячої фантазії постає уособленням чистоти, краси і гармонії, зливається, розчиняючись зі світом природи. Приблуда-пес, що був одного зросту із Миколкою, стає його вірним другом, здатним і захистити від лихих людей, і розрадити. Собака в повісті спілкується зі своїм господарем очима, то “сумно поглядаючи”, то дивлячись радісними очима” [Там само, с. 19]. Своєрідність дитячого світовідчуття полягає в тому, що світ дорослих вивчається дитиною через осягнення дивовижності реальності, що оточує, через формування дитячих уявлень про видиме й невидиме у цьому світі, і, зрештою, через переосмислення уявного й дійсного та перенесення їх до морально-духовної сфери. Тому своєрідна фантазій-

на діяльність є епіцентром творів для дітей. Уявне перетворення дійсності, у результаті якого моделюється художній світ, дає можливість створити дійсність, нетотожну реальній, параметри якої зорієнтовані на специфіку дитячої естетичної свідомості. Через фантазійне як спосіб об'язного моделювання конструюється художній світ, формально нетотожний, відмінний від реального. Параметри і характеристики цього світу зорієнтовані на особливості дитячої естетичної свідомості, спорідненої з фольклорно-міфологічною: це казково-фантастичний світ, типологічно схожий на світ чарівної народної казки, змодельований, однак, за законами літератури, а не фольклору.

Персонаж новели Гр. Тютюнника “Дивак” стикається зі світом у різних вимірах: сім'я, вулиця, школа, природа. Найбільш гармонійно вибудовуються стосунки хлопчика і природи. У них дитина відчувається вільно й природно. Єдність персонажа з оточуючим світом реалізовано через наскрізну антропоморфізацію. “Божественна дитина” виступає, — говорить Юнг, — як народжена із лона несвідомого <...>, із людської природи <...>, чи навіть із природи взагалі. Вона персоніфікує життєву міць, ті шляхи й можливості, про які свідомість у своїй односторонності нічого не знає, а також і цілісність, що включає в себе глибини природи” [18, с. 348]. Олесів світ динамічний, він постійно в русі: дерева “біжать”, “кружляють”, “ховаються”, “грають” [15, с. 194]. Бажання пізнати природу письменник розкриває на рівні видимої мови душі: Олесь у захопленні від можливості “робити перші протопти

в заметах, знімати снігові очіпки з кілків у тинах” [Там само, с. 189], роздивлятися дятла на дереві. Хлопчик прагне реалізуватися у творчому акті. Виписуючи саме зимовий краєвид, із його нетривкою, витонченою красою, автор прагне акцентувати на тонкій душевній організації персонажа, його здатності до високих чистих почуттів, вмінні бачити прекрасне в усьому.

Характери дитячих персонажів Гр. Тютюнника відрізняються підкресленою неідилічністю. У центрі уваги Тютюнника-новеліста — герої, чиї долі обпалені вогнем війни, світ у якому вони живуть химерний, “дивний”. У новелі “Дивак” архетип дитини актуалізується в період самостворення особистості, чи, вірніше, перетворення індивідуума в самодостатню особистість, що синтезує в собі й досвід минулого, у тому числі й несвідомий, сконцентрований в архетипах, і усвідомлений досвід як особистісний, так й історичний. На цьому етапі маленька людина гостро відчуває дисонанс природного і штучного, і це часто викликає протест.

Автор підкреслює несприйняття соціумом відмінної від традиційної моделі поведінки. Про це свідчить ряд інохарактеристик: “А ото, мабуть Наталчин, — кажуть біля тину, помітивши Олеся. — Ба яке смирне <...> дивакувате”, “Невстріливий, значить. Дивний еси. Завзяття в тебе обмаль. Все чогось у землі порпаєшся. А треба в людях. Та отак побіля них, отак <...> Того ліктем, а того почотом <...> Гульк — уперед вийшов”, — навчає дитину дід примітивні житейській філософії. І далі: “...неглемезда він у тебе, Наталко. Дивак <...> Затопчуть

його <...> Бо воно, як деревце на пагоні”. При цьому порівняння дитини із беззахисним деревцем окреслює тепле і навіть дещо болісне ставлення діда до Олеся, прагнення захистити і облаштувати його у світі.

У повісті В. Близнеця “Звук павутинки” втіленням архетипу “божественна дитина” став Льонька, особливий хлопчик, світ якого переважно обмежений простором хати. Дитина самотня: “На нашому кутку, в Шатрищах, хлопців нема. Вважай, ми з матір’ю тут самі, бо що то за сусіди — під ярком Глипина хата (а Глипа цілими днями спить), далі забута й обшарпана оселя старої Сірохи, у котрої, кажуть, після війни два хлопчики підірвались на міні” [1, с. 74]. Його реальність, вибудована на особистих спостереженнях і самостійних відкриттях, що повною мірою відповідає процесам, які К. Юнг маркує як “самість”, “індивідуалізація”, процес формування самоцінної особистості на основі засвоєння досвіду, у тому числі й колективного.

Осягнення дитиною світу відбувається переважно емпірично, залучаючи зір, слух дотик. Відтак, автор синтезує яскраві звукові, зорові, дотикові образи, що постають складовими світобудови маленького героя. Звукообрази творяться навіть у спробах декодувати імена: “У мого друга товсте ім’я — Адам. От Ніна — тонке, прозоре ім’я. Попробуйте на язик: Ні-і-ін-на... Правда, бринить, як звук павутинки на вітрі? А тепер: Ад-ддам... Уявляєш собі величезний, немов козацька могила, дзвін і його стомлений вечірній голос: ддам!..” [Там само, с. 79]. Алітерації сонорних “н”, “р”, “в” створюють смислову ан-

титезу передньоязиковим “д”, “дз”, губному “м”. Легкість і ... уявної дівчинки екстраполюється на звучання її імені, увиразнюючи візуальні характеристики: “тонке”, “прозоре”. Сінестезія виявляється у зближенні слів, які відносяться до різних перцептивних парадигм. Так, звучання імені Адам у результаті візуально-акустичної сінестезії творить образ великого дзвона, який асоціюється з образом-оберегом.

Романтично настроєний Льонька вбирає в свою душу кожен вияв життя. На нього він дивиться широко розкритими очима, не раз переконуючись, що існує два різних світи — світ дітей і світ дорослих. Хлопчик уже звик до того, що дорослі люди розуміють навколишнє не так, як він, що вони мають дуже прозаїчне про все уявлення: “бачить листок і каже — листок. І не знає, що той листок може бути чим завгодно: на воді — човном, у повітрі — птахом, а на грудях — орденом” [Там само, с. 67]. Подібно до героя повісті Сент-Екзюпері, що все життя шукав, щоб хто-небудь розгадав дитячий малюнок, Льонька вважає людей нерозумними. Тому чудом видається хлоп’яти зустріч на березі річки із незнайомим йому раніше Адамом, онуком старенької сусідки. Через його стосунки з Адамом В. Близнець відтворює процес змушнення Льончиної душі. Адам — це доросла людина, з її проблемами, болями, переживаннями, і в той же час, Адам — це дорослий, якому вдалося зберегти в собі Пуера, не дозволивши Персоні (за Юнгом) заступити свою природну сутність. Але, на думку автора, така людина через свою витонченість,

скоріш за все, не може вижити в утилітарному світі.

Сучасний соціум, на жаль, репрезентує множинні кризові моделі, які позбавлені гуманістичної складової. Низка подій, які переживає Україна протягом останніх років, виявляється настільки важкою й інтенсивною, що навіть доросла людина не справляється з їх освоєнням, деформує чи отримані протягом життя адаптаційні навички, трансформуючи уявлення про навколишнє, руйнуючи міжособистісні стосунки і девальвуючи моральні цінності. Але найбільше в таких умовах потерпають діти, чия психіка ще не сформувалась, а вже потрапила під руйнівний вплив.

Як стверджують фахівці, учасники проекту “Психологічна підтримка дітей з родин ТПО”, дорослішаючи травмована дитина схильна до постійного відновлення ситуацій свого дитинства, оскільки цей досвід зберігається у підсвідомості та не нівелюється самостійно без спеціальної терапії. Спостереження, що ними було охоплено 5000 дітей з числа ТПО засвідчили, що більше ніж 70 % з них потребували термінової психологічної допомоги, оскільки були наявні такі симптоми: висока тривожність, замкнутість, страхи, тілесні зажими, регресивні стани тощо.

Робота психологічної служби проекту була спрямована на відродження різноманітних якостей Пуєра, що дають можливість особистості концентруватися на майбутньому, на одухотворенні, очудненні світу. Було спостережено, що чи не найбільш ефективними є методики, зорієнтовані у цьому напрямку, а саме: проек-

тивні, бланкові, ігрові методики тощо [19].

Висновки. Дослідження художнього доробку шістдесятників у аспекті архетипової критики дало можливість окреслити міфопоетичний первінь їх творчості, що закорінений у першообрази колективного несвідомого. Індивідуально-авторські особливості художньої трансформації архетипів обумовлені рядом соціальних, національних та культурологічних чинників. У творах шістдесятників властивостями архетипу “божественної дитини” наділені персонажі, які належать до покоління “дітей війни”. В умовах кризового суспільства, що характеризується зденаціоналізуванням, матеріальним зубожінням та духовним занепадом, вони є носіями високих моральних якостей. Криза соціогуманітарного простору сприяла виявленню глибинних властивостей особистості, пов’язаних з реалізацією її внутрішнього “я”. Автори звертають увагу на соціальну незахищеність персонажів, їх невпевненість у соціумі. Екзистенціальні загубленості, відчуженості максимально проявляються в моменти трагічних зламів та переважно реалізуються через зображення самотності, передачу психічного стану ізольованості особистості серед людей, відірваності від оточення (Гр. Тютюнник “Дивак”, “Сито-сито”, “Перед грозою”, М. Вінграновський “Бинь-бинь”, “Первінка”).

У творах своєрідно означено психологію віку — цнотливість дитячого серця, на яке ще не вплинув занепад суспільного устрою. У прозі ця ознака розкривається через ставлення дитини до природи (Гр. Тютюнник

“Дивак”, В. Близнець “Звук павутинки”, М. Вінграновський “Первінка”); відтворення позиції непримиренності щодо обставин, прагнення виявив свідомої активності (Гр. Тютюнник “Смерть кавалера”, М. Вінграновський “Первінка”); спроможність сприймати світ “очуднено” (М. Вінграновський “Первінка”, Гр. Тютюнник “Дивак”). Дитячі персонажі сповнені почуттям гармонійного єднання з природою, сприймають її як вічне джерело життя. Саме таке переживання, на нашу думку, є запорукою вільного розвитку особистості. Чутливі дитячі натури, що репрезентовані в образі дитини-дивака, вирізняються гострим відчуттям красивого та потворного, щирістю та неординарністю. Саме так реалізуються складові архетипу “божественна дитина”, завдяки чому покоління “дітей війни” у переважній більшості не перетворилося у “втрачене покоління” і залишило по собі геніальний мистецький продукт.

Крім того, теза про те, що архетип “божественної дитини” — це невичерпне джерело творчої синтезуючої енергії, здатної відродити кожную людину окремо і деформований катаклізмами соціум загалом, знайшла своє підтвердження у процесі роботи учасників проекту, які з 15 січня по 31 жовтня 2016 р. працювали з ТПО в Маріуполі. Фахівцями переконливо доведено, що дитяча психіка надзвичайно пластична, спроможна трансформувати енергію страху й агресії у творче русло, відновлювати ресурси, переглядати систему життєвих цінностей, набувати здатності радіти кожній часточці світобудови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Близнець Віктор*. Звук павутинки // Віктор Близнець. Вибрані твори: [у 2 т.] / Віктор Близнець. — Київ: Веселка, 1983. — Т. 2. — 332 с.
2. *Бовсунівська Т.* Міфологема як резистентний складник літератури / Т. Бовсунівська // Дивослово: Українська мова і література в навчальних закладах. — 2010. — № 8 (641). — С. 49–52.
3. *Большакова А. Ю.* Архетип — концепт — культура / А. Большакова // Вопросы философии. — 2010. — № 7. — С. 47–57.
4. *Вінграновський М. С.* В глибині дощів: повісті, оповідання / М. Вінграновський. — Київ: Рад. письменник, 1985. — 255 с.
5. *Вірич Н. В.* Особливості мистецької експлікації міфологеми “божественна дитина” / Н. В. Вірич // сб. научных трудов SWorld. Материалы междунар. науч.-практ. конф. “Современные направления теоретических и прикладных исследований ‘2013”. — Вып. 1. Т. 26. — Одесса: КУПРИЕНКО, 2013. — С. 33–41.
6. *Зварич І. М.* Міфологічна парадигма художнього мислення: автореф. дис. ... д-ра філол. наук: спец. 10.01.06 “Теорія літератури” / І. М. Зварич. — Київ: Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка, 2003. — 38 с.
7. *Колесник О. С.* Міфопоетичне відтворення архетипу: автореф. дис. ... канд. філос. наук: спец. 09.00.08 “Естетика” / О. С. Колесник. — Київ: Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка, 2002. — 16 с.
8. *Коршунова С.* Літературний архетип як спосіб пізнання тексту / С. Коршунова // Зарубіжна література в навчальних закладах. — 2004. — № 6. — С. 3–4.
9. *Кужільна Л.* Естетика літературного шістдесятництва й астральні архе-

- типи в неосяжності Шевченкового космосу / Л. Кужільна // Українська мова і література в школі. — 2004. — № 2. — С. 47–50.
10. *Левчук Л.* Мистецтвознавча модифікація психоаналізу / Л. Левчук // Психоаналіз: історія, теорія, мистецька практика. — Київ: Либідь, 2002. — С. 128–157.
 11. *Лівіцька (Дудар) Н.* Архетип “божественної дитини” у ліриці Миколи Вінграновського / Н. Лівіцька // Література. Фольклор. Проблеми поетики: зб. наук. праць / Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка; редкол.: Г. В. Семенюк, О. С. Снитко, О. П. Івановська та ін. — Київ, 2012. — Вип. 37. — С. 189–195.
 12. *Морська Л.* Ірраціональне пізнання в філософській думці України: автореф. дис. ... канд. філос. наук: спец. 09.00.05 “Історія філософії” / Л. Морська. — Львів: Львівський нац. ун-т ім. Івана Франка, 2003. — 20 с.
 13. *Москаленко О. О.* Міфологема дитинства в ліриці Ф. Гарсія Лорки: дис. ... канд. філол. наук: 10.01.03 / О. О. Москаленко. — Сімферополь, 2014. — 244 с.
 14. *Татенко В. О.* Сучасна психологія: теоретично-методологічні проблеми: навч. посіб. / В. О. Татенко. — Київ: НАУ-друк, 2009. — 228 с.
 15. *Тютюнник Г.* Твори: [оповідання]: у 2 т. / Г. Тютюнник. — Київ: Молодь, 1984. — Т. 1. — 328 с.
 16. *Яценко Т. С.* Основи глибинної психокорекції: феноменологія, теорія і практика: навч. посіб. / Т. С. Яценко. — Київ: Вища шк., 2006. — 382 с.
 17. *Юнг Карл Густав.* Архетипи колективного бессознательного / Карл Густав Юнг; пер. с нем. Т. А. Ребеко // Структура психики и архетипы. — Москва: Академ. проект, 2007. — (Психологические технологии). — С. 217–242.
 18. *Юнг Карл Густав.* Божественный ребенок / Карл Густав Юнг; предисл. П. С. Гуревич; пер. с нем. Д. В. Дмитриева, Т. А. Ребеко. — Москва: Олимп, АСТ-ЛТД, 1997. — 400 с.
 19. <http://sss-ua.org/golovna/poperedni-proekti/>